

Plaggen op de Regte Hei

door Willem van Kruijsbergen

In de afgelopen wintermaanden is een aantal KNNV-ers van de afdeling Tilburg op de Regte Hei (ten zuiden van Tilburg) aan het plaggen geweest.

De eerste resultaten zijn nu al te zien en beantwoorden aan de verwachtingen. Ook in de komende winter zal er weer geplagd worden.

Een stukje geschiedenis

Van oudsher vormt de hei een onderdeel van het Brabantse landschap. Tot aan 1900 had Noord-Brabant zo'n 80.000 ha heide, die haar bestaan te danken had aan een eeuwenlange, steeds op dezelfde manier uitgevoerde boerenbedrijfsvoering. De boeren hadden de heidevelden hard nodig.

Allereerst was de heide voedselbron voor de vele schapen, die gehouden werden voor de mest en bijkomstig voor de wol.

Daarnaast leverde de heide plaggen; die van de droge en natte heide waren verschillend van structuur en samenstelling en het is duidelijk, dat ze ook voor verschillende doeleinden werden gebruikt.

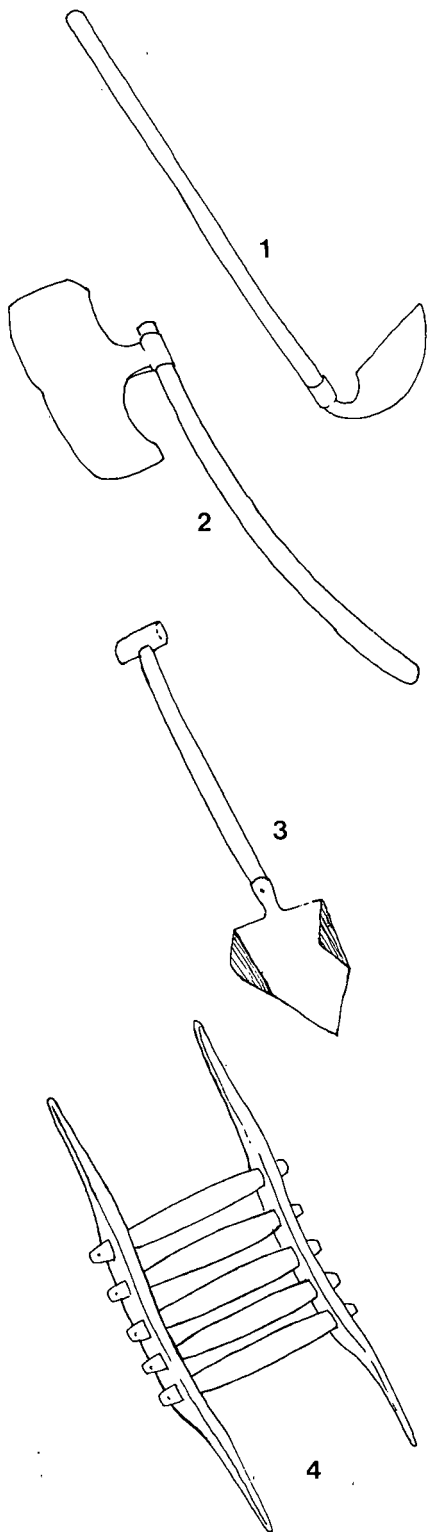
De natte en drassige heide leverde venige plaggen of turven, zoals ze hier wel genoemd werden. Deze werden vooral gebruikt als brandstof voor 'den herd', de grote open schouw in de typische langevelboerderijen.

Het is een misverstand te denken, dat deze plaggen ook in de potstal als onderlaag werden toegepast; daarvoor waren ze te goed. De wat zandiger plaggen uit de droge heide hadden een veelzijdigere toepassing. Veel muurtjes van eenvoudige 'kotten' (schuurtjes voor het houden van een varken of geit of voor het opslaan van wat materiaal) bestonden uit deze plaggen. De zandige plaggen dienden ook als vorstrus op de strooien daken.

Wanneer er te weinig venige plaggen waren, vervingen zij deze in den herd, maar ze brandden veel slechter. Tot slot dienden ze nog als opvulling voor de potstal.

Uiteraard is dit overzicht maar beknopt; het werkelijke gebruik is nog veelzijdiger (o.a. heidebezems).

Stonden wij afgelopen winter te plaggen met de onhandige, lompe steekschoppen van tegenwoordig, de boeren vroeger hadden daar speciaal gereedschap voor.

Klokjesgentiaan (foto: W. v. Kruijsbergen)

Witte snavelbies (foto: W. v. Kruijsbergen)

Voordat men ging plaggen, werd eerst het heideveld gemaaid met de *vlagzeis* (tek. 1).

Het strooisel werd gebruikt als potstalvulling, om later vermengd met de uitwerpselen van de koeien over het akkerland uitgestrooid te worden. Daarvoor werd zelden of nooit stro gebruikt. Dat was een te kostbaar materiaal, dat vooral dienst deed als dakbedekking.

Na het maaien kon er geplagd worden. Voor het steken van de plaggen gebruikte men verschillende gereedschappen:

1. Met de *turfbijl* (tek. 2) werden de taaie heidewortels doorgehakt. De grootte van de plag werd tijdens het hakken al bepaald. De meest aangehouden maat was 30 bij 30 cm.
2. Daarna werden met de *turfschop* (tek. 3) de plaggen van de ondergrond los gestoken.

Beide gereedschappen werden zowel op de natte als de droge heide gebruikt. Na het plaggen, dat op last van veel gemeentelijke verordeningen in de zomermaanden moest gebeuren, werden de plaggen van de natte heide te drogen gelegd. Die van de droge heide moesten meteen worden afgevoerd. Omdat de plagvelden vaak niet met paard en wagen bereikbaar waren, werd voor het afvoeren van de plaggen een *draagberrie* (tek. 4) gebruikt. Ook manden deden daarvoor dienst.

Invloed op de vegetatie

Zonder dat de boeren het zelf wisten (zij hadden het daarvoor te druk en al die planten waren toch al zo gewoon), hielpen ze door het scheppen van kale plekken in de heide mee aan het in stand houden van de typische heidevegetatie. Vooral die van de natte en drassige heide verdient hier onze aandacht.

Veel van de planten, die we daar nu nog tegen komen zoals de kleine en ronde zonnedauw (*Drosera intermedia* en *rotundifolia*) en de witte en bruine snavelbies (*Rhynchospora alba* en *fusca*) moeten het juist hebben van dit milieutype. Zij vestigen zich direct op de kale grond. Ook de moeraswolfsklauw (*Lycopodium inundatum*) voelt zich daar erg goed thuis.

Na deze pioniervegetatie vestigen zich in de volgende groeiseizoenen ook al gauw de blauwe zegge (*Carex panicea*), de veenbies (*Scirpus cespitosus*) en de klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*).

Na verloop van tijd komen daar ook nog de beenbreek (*Narthecium ossifragum*) en in zeer gunstige omstandigheden de gevlekte orchis (*Orchis maculata*) bij.

De dopheide (*Erica tetralix*) verjongt zich en na

enkele jaren heeft de heide zich weer volledig hersteld.

Doordat er ieder jaar geplagd werd, was de successie in de vegetatie duidelijk zichtbaar en kwamen de bovengenoemde planten in vaak grote aantallen voor. Het plaggen op de drassige heide werkt dus verrijkend, omdat het tijdelijk optreden van bijzonder interessante plantengemeenschappen daardoor wordt bevorderd.

Aanleiding tot het plaggen

Na een inventarisatie in juli 1983 door de plantenwerkgroep, bleek al gauw dat in het zuidoostelijk gedeelte van de Regte Heide veel van de eerder genoemde planten nog in meerdere of mindere mate aanwezig waren. Vooral langs de paden, waar door regelmatige betreding een milieutype ontstaat dat lijkt op een geplagd veldje, vonden we nog veel zonnedaauw. Ook de bruine en witte snavelbies waren er nog volop. Omdat klokjesgentiaan en beenbreek al een wat stabielere milieu nodig hebben, vonden we deze niet direct langs het pad. In de dopheideterreintjes waren nog verschillende exemplaren te zien, zij het niet in optimale toestand.

Het was duidelijk dat de heide hier haar eindstadium spoedig ging bereiken: de typische heide-

vegetatie werd overwoekerd door de dopheide en het pijpestrootje (*Molinia caerulea*), terwijl ook de opslag van grove den (*Pinus sylvestris*) zijn tol ging eisen.

Een van onze floristen binnen de afdeling, Jan de Laat, deelde mij mee, dat hij nog op het eind van de zestiger jaren de welriekende nachtorchis (*Platanthera bifolia* ssp. *bifolia*), de gevlekte orchis (*Orchis maculata*) en de Spaanse ruiter (*Cirsium dissectum*) had waargenomen. Ook was er toen een grote groeiplaats van de grote wolfsklauw (*Lycopodium clavatum*). Tijdens ons gesprek vertelde hij, dat hij nog dit jaar de moeraswolfsklauw had gevonden. Toen ikzelf op zoek ging, vond ik inderdaad een kleine groeiplaats.

Het was ons duidelijk dat, wilden we de typische, drassige heideflora in stand houden, er snel iets moest gebeuren. Er was al te veel verdwenen. Zo werd het idee geboren te gaan plaggen.

De beheerder van de Regte Hei, de heer De Reuser, was meteen enthousiast en zo begonnen we in januari van dit jaar met het plaggen van drie veldjes op de drassige en twee veldjes op de droge heide. Tevens werd op een groot gedeelte van de drassige heide de opslag van grove den verwijderd, waardoor het open karakter weer terug kwam.

De verwachtingen waren hoog gespannen.

Plaggen op de Regte Hei

(foto: W. v. Kruijsbergen)

Pas geplagde natte hei met o.a. zonnedaauw.

(foto: R. M. Lopes de Leão)

Resultaten

Tijdens de afgelopen zomer waren de eerste resultaten van ons werk al duidelijk zichtbaar. Volgens de verwachtingen kregen we inderdaad als eerste planten de beide zonnedaauwsoorten te zien. Ook de jonge planten van de dopheide en de snavelbies waren al goed te onderscheiden. Enkele, bij het plaggen achtergebleven pijpestrootjeswortels vormden weer uitschieters. We hopen dat ook de de moeraswolfsklauw zich hier weer gaat vestigen. Als dat gebeurt, betekent dat een voorlopige kroon op ons plagwerk. Het terugkeren van de eerder genoemde, verdwenen soorten zou helemaal fantastisch zijn.

Op de droge terreintjes ontwikkelden zich slechts wat achtergebleven pijpestrootjeswortels. Hier komt de ontwikkeling pas veel later op gang. Het is duidelijk, dat voor een ongestoorde ontwikkeling de veldjes niet betreden mogen worden.

We gaan door

Komende winter zal er weer geplagd worden. We gaan dan de veldjes op de drassige heide uitbreiden. De leden van de plantenwerkgroep zijn al enthousiast. Ook moet er nog veel opslag van

grove den verwijderd worden, terwijl de oude plaggen afgevoerd moeten worden met wellicht een paar door ons zelf gemaakte draagberries.

We zijn op zaterdag 10 november weer begonnen en werken voorlopig iedere zaterdag tot Kerstmis van 9.30 uur tot 12.00 uur. Het plaggen is zwaar werk maar de heer De Reuser zou proberen originele plagschoppen te pakken te krijgen. In ieder geval is het verstandig zelf gereedschap (schop, zaag) mee te brengen.

Mocht u meer willen weten over bovengenoemde werkzaamheden, neem dan even contact met mij op

LITERATUUR:

- WEIJNS, J., 1960. Turven in de Kempen, volkskundig gezien. Bokrijkse berichten V.
 WESTHOFF, V., 1973. Wilde planten deel 3. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten.
 SCHROEVERS, W. en HENGST, J. DEN, 1980. Plantenrijk, Het Spectrum.
 HEIMANS, E. en THIJSSSE, JAC. P., 1913. Hei en dennen, Versluys Amsterdam.
 HEUKELS, H. en MEIJDEN, R., v. D., 1983. Flora van Nederland, Wolters Noordhoff Groningen.

(Uit De Oude Ley, blad van de KNNV-afdeling Tilburg)